

Сборник съдебна практика

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (първи състав)

9 юли 2020 година*

„Преюдициално запитване — Защита на потребителите — Директива 93/13/ЕИО —
Неравноправни клаузи в потребителските договори — Приложно поле — Член 1, параграф 2 —
Понятието „задължителни законови или подзаконовни разпоредби“ —
Диспозитивни разпоредби — Договор за кредит в чуждестранна валута — Клауза относно
валутния риск“

По дело C-81/19

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Curtea de Apel Cluj (Апелативен съд Клуж, Румъния) с акт от 27 декември 2018 г., постъпил в Съда на 1 февруари 2019 г., в рамките на производство по дело

NG,

ОН

срещу

SC Banca Transilvania SA,

СЪДЪТ (първи състав),

състоящ се от: J.-C. Bonichot, председател на състава, R. Silva de Lapuerta, заместник-председател на Съда, изпълняваща функцията на съдия от първи състав, L. Bay Larsen, C. Toader и N. Jääskinen (докладчик), съдии,

генерален адвокат: J. Kokott,

секретар: R. Şereş, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 6 февруари 2020 г.,

като има предвид становищата, представени:

- за NG и ОН, от V. Lupu и G. Perju, avocați,
- за SC Banca Transilvania SA, от S. Tîrnoveanu, L. Retegan и A. Iorgulescu, avocați,
- за румънското правителство, първоначално от E. Gane, L. Lițu, O.-C. Ichim и C.-R. Canțăr, а впоследствие от E. Gane, L. Lițu и O.-C. Ichim, в качеството на представители,

* Език на производството: румънски.

- за германското правителство, от J. Möller, M. Hellmann и E. Lanckenau, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от C. Gheorghiu и N. Ruiz García, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 19 март 2020 г.,

постанови настоящото

Решение

- 1 Преюдициалното запитване е относно тълкуването на Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори (ОВ L 95, 1993 г., стр. 29; Специално издание на български език, 2007 г., глава 15, том 2, стр. 273).
- 2 Запитването е отправено в рамките на спор на NG и ОН със SC Banca Transilvania SA (наричана по-нататък „Banca Transilvania“) по повод на твърдения за неравноправност на клауза в сключен между посочените страни договор за кредит за рефинансиране в чуждестранна валута.

Правна уредба

Правото на Съюза

- 3 Съгласно тринадесето съображение от Директива 93/13:

„като има предвид, че законовите и подзаконовите разпоредби на държавите членки, определящи пряко или непряко условията в потребителски договори, се предполага да не съдържат неравноправни клаузи; като има предвид, че следователно не е необходимо да се включват условия, които отразяват задължителни нормативни или административни разпоредби, както и принципите или разпоредбите на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна; като има предвид, че в този смисъл изразът „задължителни закони или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 също включва правила, които според правните норми при отсъствие на други уговорки, се прилагат между договарящи се страни“.

- 4 Член 1, параграф 2 от тази директива предвижда:

„Договорни условия, които отразяват задължителни закони или подзаконови разпоредби, или принципи на международни конвенции, по които държавите членки или Общността са страна, по-специално в областта на транспорта, не са предмет на разпоредбите на настоящата директива“.

- 5 Член 3 от посочената директива има следното съдържание:

„1. В случаите, когато дадена договорна клауза не е индивидуално договорена, се счита за неравноправна, когато въпреки изискването за добросъвестност, тя създава в ущърб на потребителя значителна неравнопоставеност между правата и задълженията, произтичащи от договора.

2. Не се счита за индивидуално договорена клауза, която е съставена предварително и следователно потребителят не е имал възможност да влияе на нейното съдържание, по-специално във връзка с договори с общи условия.

[...]“.

Румънската правна уредба

- 6 Член 1578 от Cod Civil (Граждански кодекс) в редакцията, действаща към момента на настъпване на спорните обстоятелства в главното производство (наричан по-нататък „Гражданският кодекс“), е предвиждал:

„Задължението по договор за паричен заем е само за същата по размер сума, посочена в цифри в договора.

Ако преди падежа стойността на валутите се увеличи или намали, длъжникът трябва да върне взетата назаем сума, като е длъжен да я върне във валутата, която е в обращение към момента на плащането“.

Спорът в главното производство и преюдициалните въпроси

- 7 На 31 март 2006 г. NG и ОН сключват договор за потребителски кредит със SC Volksbank România SA, която впоследствие става Banca Transilvania, по силата на който последната им предоставя в заем сумата от 90 000 RON (румънски леи) (около 18 930 EUR) (наричан по-нататък „първоначалният договор“).
- 8 На 15 октомври 2008 г. същите страни сключват договор за кредит в швейцарски франкове (CHF) за рефинансиране на първоначалния договор (наричан по-нататък „договорът за рефинансиране“). Последният е за сумата от 65 000 CHF (около 42 139 EUR), тоест приблизително 159 126 RON по обменния курс между посочените валути, действащ към датата на подписване на въпросния договор.
- 9 По силата на вътрешния правилник на Banca Transilvania максималният допустим размер на задължнялост е 55 % от финансовия капацитет на кредитополучателите. Що се отнася до NG и ОН, този праг е изчислен при отчитане на обменния курс на швейцарския франк спрямо румънската лея (наричан по-нататък „обменният курс CHF/RON“), действащ преди подписването на договора за рефинансиране, и към момента на сключване на кредита представлява 35,04 % от техните доходи.
- 10 Раздел 4, точка 1 от общите условия по договора за рефинансиране предвижда, че всяко плащане по него трябва да се извършва във валутата на кредита. Уточнява се също, че при определени условия кредитополучателят може да поиска от банката кредитът да бъде изразен в друга валута, без обаче тя да е задължена да уважи такова искане. Освен това се предвижда, че с цел погасяване на задълженията за плащане с настъпил падеж, банката се упълномощава да извършва валутен обмен от името и за сметка на кредитополучателя, използвайки собствения си обменен курс.
- 11 Колебанията в обменния курс CHF/RON между октомври 2008 г. и април 2017 г. водят до увеличаване на заетата от NG и ОН сума със 117 760 RON (около 24 772 EUR).

- 12 На 23 март 2017 г. NG и ОН сезират Tribunalul Specializat Cluj (Специализиран съд Клуж, Румъния) с искане по-специално да се установи неравноправният характер на раздел 4, точка 1 от общите условия по договора за рефинансиране. NG и ОН твърдят също, че Banca Transilvania не е изпълнила задължението си за предоставяне на информация, тъй като при преговорите и сключването на този договор не ги е предупредила относно риска, свързан с преизчисляването на първоначалния договор в чуждестранна валута. По-конкретно, тъй като кредитополучателите не разполагат с доходи в румънски леи, Banca Transilvania трябвало да им обърне внимание на последиците от обезценяването на тази валута спрямо чуждестранната валута, в която кредитът е трябвало да бъде погасяван. Освен това клаузата за погасяване в чуждестранна валута създавала неравнопоставеност в ущърб на кредитополучателите, тъй като само те понасяли валутния риск. Поради това NG и ОН искат от Tribunalul Specializat Cluj (Специализиран съд Клуж) фиксирането на обменния курс CHF/RON на нивото към датата на сключване на договора за рефинансиране, както и възстановяване на сумите, платени при по-неблагоприятен обменен курс.
- 13 Посоченият съд уважава частично исканията на NG и ОН. Той обаче отхвърля иска за фиксиране на обменния курс CHF/RON, действащ към момента на подписване на договора за рефинансиране. За целта съдът, от една страна, приема, че макар клаузата, съдържаща се в раздел 4, точка 1 от общите условия по договора за рефинансиране, да отразява т.нар. принцип на „паричен номинализъм“, закрепен в член 1578 от Гражданския кодекс, тя попада в приложното поле на Директива 93/13, тъй като разпоредбата не е императивна, а диспозитивна. Поради това посоченият съд приема, че има възможност да провери неравноправността на тази клауза. След проверката той констатира, от друга страна, че въпросната клауза е съставена на ясен и разбираем език, а Banca Transilvania е изпълнила задължението си за предоставяне на информация, тъй като не е могла да предвиди значителните колебания на обменния курс CHF/RON.
- 14 NG и ОН, от една страна, както и Banca Transilvania, от друга страна, обжалват посоченото решение по въззивен ред пред запитващата юрисдикция, а именно Curtea de Apel Cluj (Апелативен съд Клуж, Румъния). Възражайки против въззивната жалба на NG и ОН, Banca Transilvania сочи, че раздел 4, точка 1 от общите условия по договора за рефинансиране, според която всяко плащане по него трябва да се извършва във валутата на кредита, попада в основния предмет на този договор. Освен това тази договорна разпоредба отразявала задължителна законова разпоредба по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13, която не подлежала на проверка за неравноправност.
- 15 Според запитващата юрисдикция от решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др. (C-186/16, EU:C:2017:703), следвало, че когато договорна разпоредба отразява задължителна националноправна разпоредба, която се прилага в отношенията между договарящите страни независимо от волята им, или пък диспозитивна и следователно приложима по подразбиране разпоредба, тоест приложима, когато в това отношение между страните не е уговорено друго, тя не попада в приложното поле на Директива 93/13.
- 16 Посочената юрисдикция отбелязва, че член 1578 от Гражданския кодекс е диспозитивна норма, но румънските съдилища прилагат по различен начин разрешението, закрепено в решение от 20 септември 2017 г., Andriciuc и др. (C-186/16, EU:C:2017:703).
- 17 Повечето румънски съдилища приемат, че договорните клаузи, отразяващи тази законова разпоредба, не подлежат на проверка за неравноправност, тъй като са диспозитивни норми, които се прилагат по подразбиране, когато между страните не е уговорено друго. Някои румънски съдилища обаче считат, че такива клаузи се налагат от продавачи и доставчици на потребителите. Тъй като последните не могат да ги премахнат с предвиждането на различна клауза в договора, проверката за евентуалния ѝ неравноправен характер не може да се изключи.

- 18 Запитващата юрисдикция сочи, че преобладаващото мнение на националните съдилища отслабва до степен на отпадане на разграничението между императивните и диспозитивни законови разпоредби, с което в крайна сметка се стига до подлагането им на един и същ правен режим, що се отнася до проверката за евентуалната им неравноправност.
- 19 Това тълкуване се кореняло в терминологично различие между текста на румънски език на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 и текста на френски език на същия член. В това отношение запитващата юрисдикция уточнява, че макар в текста на последния език да се използва понятието „impératif [императивен]“, текстът на румънски език говори за „задължителни законови или подзаконови разпоредби“. Посочената юрисдикция подчертава, че за разлика от понятието „императивен“, което според нея изключва диспозитивните разпоредби, понятието „задължителен“ включва последните. Всъщност, ако императивните разпоредби са задължителни, диспозитивните също стават задължителни, след като договарящите страни решат да не се отклоняват от тях.
- 20 Освен това запитващата юрисдикция иска да установи обхвата на задължението за предоставяне на информация на банката във връзка с бъдещите колебания в обменния курс на определена валута и какви мерки тя би следвало да предприеме, за да гарантира ефективното упражняване на правата, признати на потребителите от Директива 93/13, когато липсва диспозитивна разпоредба, която да замества договорна клауза с констатирана неравноправност.
- 21 При тези условия Curtea de Apel Cluj (Апелативен съд Клуж) решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:
- „1) Следва ли член 1, параграф 2 от Директива [93/13] да се тълкува в смисъл, че допуска възможността да се разглежда като неравноправна договорна клауза, която възпроизвежда допълваща норма, от която страните са могли да дерогират, но на практика не са дерогирали, тъй като тази клауза не е била договаряна, каквато е в разглеждания случай клаузата, с която се изисква връщане на кредита в същата чуждестранна валута, в която е бил предоставен?
- 2) Може ли да се твърди, при условие че при отпускането на кредит в чуждестранна валута на потребителя не са били представени изчисления/прогнози за икономическото въздействие, което евентуално колебание на обменния курс би имало върху общия размер на произтичащите от договора задължения за плащане, че подобна клауза за цялостно поемане на валутния риск от страна на потребителя (по силата на принципа на номинализма) е ясна и разбираема и че продавачът или доставчикът (банката) е изпълнил добросъвестно задължението за информиране на контрагента си, при условие че максималното ниво на потребителска задължнялост, установено от Banca Națională a României (Национална банка на Румъния), се изчислява по обменния курс към датата на отпускане на кредита?
- 3) Допуска ли Директива [93/13] и свързаната с нея съдебна практика, както и принципът на ефективност, възможността след установяване на неравноправния характер на клауза, отнасяща се до поемането на валутния риск, договорът да продължи да се изпълнява без промяна? Каква е възможната промяна, която би довела до неприлагане на неравноправната клауза и до спазване на принципа на ефективност?“.

По преюдициалните въпроси

По първия въпрос

- 22 С първия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, която не е била индивидуално договорена, но отразява правило, което според националните правни норми при отсъствие на други уговорки в това отношение се прилага между договарящите страни, попада в приложното поле на тази директива.
- 23 Следва да се припомни, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13, визиращ клаузите, които отразяват задължителни законови или подзаконови разпоредби, въвежда изключване от приложното поле на същата (решение от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, т. 52).
- 24 Изключването подлежи на стриктно тълкуване и неговото прилагане предполага да са изпълнени две условия, а именно, от една страна, договорната клауза трябва да отразява законова или подзаконова разпоредба, и от друга страна, тази разпоредба трябва да е задължителна (вж. в този смисъл решение от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 30, 31 и цитираната съдебна практика).
- 25 Видно от тринадесето съображение от Директива 93/13, изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ в член 1, параграф 2 от Директива 93/13 също включва правила, които според националните правни норми при отсъствие на други уговорки се прилагат между договарящи се страни (вж. в този смисъл решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 26 и от 3 април 2019 г., Aqua Med, C-266/18, EU:C:2019:282, т. 29).
- 26 Съдът многократно постановява, че това изключване на действието на режима по Директива 93/13 се обяснява с факта, че по принцип може с основание да се предполага, че националният законодател е постигнал баланс между всички права и задължения на страните по някои договори (вж. решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 28 и от 20 септември 2018 г., OTP Bank и OTP Faktoring, C-51/17, EU:C:2018:750, т. 53).
- 27 Следователно обстоятелството, че националният законодател е установил баланс между всички права и задължения на страните по някои договори, представлява не условие за прилагане на изключването по член 1, параграф 2 от Директива 93/13, а обосновка за това изключване.
- 28 От това следва, че за да се установи дали условията за изключването, предвидено в член 1, параграф 2 от Директива 93/13, са изпълнени, според Съда националният съд трябва да провери дали съответната договорна клауза отразява разпоредби от националното право, които се прилагат задължително в отношенията между договарящите страни независимо от волята им, или разпоредби, които са диспозитивни по характер и съответно са приложими по подразбиране, тоест когато в това отношение между страните не е уговорено друго (вж. в този смисъл решения от 21 март 2013 г., RWE Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, т. 26, от 10 септември 2014 г., Kušionová, C-34/13, EU:C:2014:2189, т. 79, от 20 септември 2017 г., Andrić и др., C-186/16, EU:C:2017:703, т. 29 и 30, и от 3 март 2020 г., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, т. 32).
- 29 В случая от акта за преюдициално запитване следва, че клаузата, закрепена в раздел 4, точка 1 от общите условия по договора за рефинансиране, чиято неравноправност твърдят жалбоподателите в главното производство, предвижда, че „[в]сяко плащане по договора се извършва във валутата на кредита [...]“.

- 30 Освен това запитващата юрисдикция подчертава, че подобна клауза отразява принципа на паричния номинализъм, закрепен в член 1578 от Гражданския кодекс. Съгласно тази разпоредба „длъжникът трябва да върне взетата назаем сума, като е длъжен да я върне във валутата, която е в обращение към момента на плащането“. Освен това посочената юрисдикция определя член 1578 от Гражданския кодекс като диспозитивна законова разпоредба, тоест тя намира приложение по договорите за заем, когато страните не са уговорили друго.
- 31 Следователно, при положение че според запитващата юрисдикция клаузата от общите условия, чиято неравноправност твърдят жалбоподателите в главното производство, отразява диспозитивна по естеството си националноправна разпоредба, тя попада в изключението по член 1, параграф 2 от Директива 93/13.
- 32 Запитващата юрисдикция обаче отбелязва, че в текста на румънски език член 1, параграф 2 от Директива 93/13 си служи с израза „*normă obligatorie*“ („задължителна разпоредба“), докато текстът на френски език използва израза „*disposition impérative* [императивна разпоредба]“. За разлика от понятието „императивен“, което изключвало диспозитивните разпоредби, понятието „задължителен“ включвало последните. Поради това според нея следва да се определи текстът на кой език е правилен, като се вземат под внимание целта и задачите на Директивата.
- 33 В това отношение следва да се припомни, че съгласно постоянната практика на Съда формулировката, използвана в текста на правна разпоредба на Съюза на един от езиците, не може да служи като единствена основа за тълкуването на разпоредбата или в това отношение да ѝ се отдава предимство пред текстовете на останалите езици. Разпоредбите на правото на Съюза трябва да се тълкуват и прилагат по еднакъв начин с оглед на текстовете, изготвени на всички езици на Съюза. В случай на несъответствия между текстовете на различните езици на разпоредба от правото на Съюза въпросната разпоредба трябва да се тълкува в зависимост от общата структура и целите на правната уредба, от която е част (решения от 15 ноември 2012 г., *Kurcums Metal*, C-558/11, EU:C:2012:721, т. 48 и от 15 октомври 2015 г., *Grupo Itevelesa и др.*, C-168/14, EU:C:2015:685, т. 42).
- 34 Както бе отбелязано в точка 25 от настоящото решение, изразът „задължителни законови или подзаконови разпоредби“ по смисъла на член 1, параграф 2 от Директива 93/13, предвид тринадесето съображение от нея, включва и диспозитивни правила, тоест тези, които според правните норми при отсъствие на други уговорки се прилагат между договарящите страни. От тази гледна точка следователно посочената разпоредба не провежда никакво разграничение между, от една страна, разпоредбите, прилагани независимо от волята на договарящите страни, и от друга страна, диспозитивните разпоредби.
- 35 В това отношение, от една страна, обстоятелството, че има възможност за дерогиране на диспозитивна националноправна разпоредба, е ирелевантно за целите на проверката дали определена договорна клауза, отразяваща подобна разпоредба, е изключена по силата на член 1, параграф 2 от Директива 93/13 от нейното приложно поле.
- 36 От друга страна, обстоятелството, че договорна клауза, отразяваща някоя от разпоредбите, посочени в член 1, параграф 2 от Директива 93/13, не е била индивидуално договорена, е без значение за нейното изключване от приложното поле на тази директива. Действително, в съответствие с член 3, параграф 1 от Директива 93/13 липсата на индивидуално договаряне е условие за започване на проверка относно неравноправността на определена клауза, каквато не би могла да се направи, когато договорната клауза не попада в приложното поле на Директивата.

- 37 С оглед на изложените съображения на първия въпрос следва да се отговори, че член 1, параграф 2 от Директива 93/13 трябва да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, която не е била индивидуално договорена, но отразява правило, което според националните правни норми при отсъствие на други уговорки в това отношение се прилага между договарящите страни, не попада в приложното поле на тази директива.

По втория и третия въпрос

- 38 След като запитващата юрисдикция счита, че разглежданата в главното производство договорна клауза отразява национална разпоредба, окачествявана като диспозитивна, от изложените съображения следва, че тя не попада в приложното поле на Директива 93/13 по силата на член 1, параграф 2. Ето защо на втория и третия въпрос не следва да се отговаря.

По съдебните разноски

- 39 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (първи състав) реши:

Член 1, параграф 2 от Директива 93/13/ЕИО на Съвета от 5 април 1993 година относно неравноправните клаузи в потребителските договори трябва да се тълкува в смисъл, че договорна клауза, която не е била индивидуално договорена, но отразява правило, което според националните правни норми при отсъствие на други уговорки в това отношение се прилага между договарящите страни, не попада в приложното поле на тази директива.

Подписи